

1968 i glimt og tilbageblik

Resume: På de følgende sider skildrer Per Øhrgaard, Ove Kaj Pedersen, Christian S. Nissen, Peter Harder, Mette Wier, Carsten Koch og Bertel Haarder i korte glimt, hvordan de oplevede årene omkring 1968, og hvordan de ser på perioden. Det er en meget broget mosaik, der kommer ud af det. Og ændringerne kan vurderes meget forskelligt; selv om forskellene, når det kommer til stykket, måske ikke er så store. Der er ingen tvivl om, at verden nogle få år efter 1968 så meget anderledes ud end bare få år tidligere.

Vesttysklands forvandling

Per Øhrgaard,

Mag.art. i tysk 1969, dr.phil. 1978, professor i germansk filologi på Københavns Universitet 1980-2003, professor på CBS 2003-2014, medlem af Videnskabernes Selskab og Det Danske Akademi, formand for danske PEN, på studieophold i Tyskland i 1960'erne.

Alle fortæller anekdoter om 68, her er min: Den 27. april 1968 kunne jeg have fået beskeden indflydelse på danmarkshistorien. Jeg var blevet bedt om at være tolk for en kvindelig tysk studerende, som skulle tale på Blågård's Plads som led i den hidtil største demonstration mod USA's krig i Vietnam. Men da jeg ankom, sagde en gammel kommunist til mig, at det skulle han nok klare. Jeg satte mig og lyttede, og hans oversættelse var upåklagelig. Men da taleren sagde, at "nu går vi hen og stormer den amerikanske ambassade", sagde jeg til min kone: "Nej, det gør vi ikke! Hvis jeg havde tolket, havde jeg for egen regning tilføjet det!" Det gjorde vi nemlig ikke, så længe Ebbe Reich havde autoriteten i bevægelsen, men nu var der skred i det. Da vi ankom til ambassaden, mødtes vi af et massivt politiopbud med hjelme og skjolde og knipler som aldrig før, og politiet tøvede ikke. Det hele endte i kaos, og i de senere retssager henviste politiet altid til talen på Blågård's Plads som begrundelse for sin martialske indgriben.

Det var ikke tilfældigt, at det var en tysker, der foreslog storm på ambassaden. Få uger forinden var den vestberlinske studenterleder Rudi Dutschke blevet skudt og hårdt såret. Dernede sad nerverne udenpå, efter at det, som lidt fejlagtigt går under navnet "68", og som var begyndt længe forinden, var eskaleret. Demonstrationerne var ved at løbe løbsk (ikke med Dutschkes gode vilje, han talte om "den lange march gennem institutionerne"), og i dele af den vestberlinske befolkning var der til gengæld begyndende lynchstemning. Axel Springer-koncernens avis *Bild* skrev: "Hvor længe endnu skal vi lade politiet trække hele læsset?"

Opbruddet i 1960'erne var forskelligt alt efter tid og sted og anledning: uddannelsesforhold eller Vietnamkrig. Det begyndte i USA, og i Europa kom det først til Vesttyskland, som havde

særlig tætte forbindelser til USA – på begge felter: US-hovedkvarteret i Wiesbaden var logistikcentral også for krigen i Vietnam; og Freie Universität Berlin var grundlagt i 1948 for amerikanske penge (især fra Ford Foundation), da kritiske studenter var blevet relegeret fra det gamle berlinske universitet, som lå i den sovjetiske sektor.

Jeg studerede ved Freie Universität 1965-66, og det var i foråret 1966, at begivenhederne her tog fart, da rektoratet havde afslået at stille et lokale til rådighed for en politisk diskussion. Officielt ønskede universitetet at fremme studenternes politiske engagement, og det var fint, så længe det handlede om antikommunisme. Men nu var det åbenbart blevet det forkerte engagement, så nu var det slut med liberaliteten. Inden jeg tog hjem i sommeren 1966, nåede jeg at overvære den første store Sit-in-demonstration på universitetet, som adskilte sig fra mange senere her og hisset: Ingen musik, kun seriøse taler; studenterrådsformanden i jakkesæt og slips (og dengang var studenterne også De's indbyrdes); flere professorer til stede i stueetagen i solidaritet med de studerende, mens konsistorium holdt møde på første sal. Det var alt sammen værdigt og fredeligt, også fredeligere end de antikrigsdemonstrationer, som var begyndt nogen tid i forvejen.

Den senere tyske udvikling blev som bekendt mere dramatisk, men dens første dødsoffer skyldtes ikke terrorister, men en berlinsk politimand, som den 2. juni 1967 under en demonstration mod shahen af Iran skød og dræbte en sagesløs student. Jeg var dengang ikke i Berlin, men i Kiel, og husker chokket, da en medstuderende fortalte mig: "De har skudt en i Berlin." Det var før det blev "normalt", at der var dødsopfre. Fra alle vesttyske universiteter valfartede vi til en konference om demokratiets og modstandens vilkår, som fandt sted i Hannover på dagen for den dræbte students begravelse. Det var her, Jürgen Habermas gjorde sig upopulær hos mange ved at advare mod totalitære tendenser i bevægelsen – som han i øvrigt havde megen sympati for.

Der var grunde til oprør alle vegne – og der var en tro på, at det nyttede noget! Men der var også særlige tyske grunde. Her var den ældre generation ikke kun de idioter, den altid er i de

unges øjne. Den var også under mistanke for at have været nazistisk, ofte med rette. Vist var opgøret med fortiden begyndt, især med den store Auschwitz-proces i Frankfurt am Main 1963-65, men endnu i selve 1968 blev en dommer frifundet for de rent politiske dødsdomme, han havde afsagt under krigen, og man havde endnu professorer, som havde gjort karriere i - og med - Det tredje Rige. (I København havde vi i 1968 en universitetsrektor, som havde været medlem af Frihedsrådet; det var ligesom noget andet ...) Dertil kom, at flere studerende i Vesttyskland end i f.eks. Danmark var direkte økonomisk afhængige af deres forældre, hvad der kunne komplicere frigørelsesprocessen og føre til mere direkte opgør i familierne. Der fandtes en slags SU, men endnu ikke så udbygget som hos os.

Oven i alt dette interne kom så erkendelsen af, at den magt, man – ikke mindst i Vestberlin – havde meget at takke for og havde set op til, førte en mere og mere brutal krig i et fjernt asiatiske land. Den voksende protest mod USA's krig var ikke antiamerikansk, den kom jo fra Amerika selv! Der var mere skuffet kærlighed end oprindeligt had i den.

Da det omsider blev 1968, og det så dramatisk ud i Paris, skrev Erling Bjøl noget, som jeg dengang ikke brød mig om, men alligevel aldrig glemte: Han så hele bevægelsen, især jo den franske, som et delvis ubevidst oprør mod den deklassering af akademikerne, som ville blive følgen af den såkaldte uddannelseseksplosion.

Virkningerne blev i øvrigt ligeså forskellige som udgangspunkterne: I Frankrig blev maj 68 mere kulmination og afslutning end begyndelse. I Danmark førte afskaffelsen af professorvældet efterhånden også til afskaffelsen af universiteternes selvstyre. I Vesttyskland blev følgerne formentlig mere gennemgribende og varige end noget andet sted; den senere kansler Gerhard Schröder og hans udenrigsminister Joschka Fischer, som regerede fra 1998 til 2005, havde været aktive "68'ere", Fischer endda involveret i slagsmål med politiet engang i 1970'erne.

I (Vest-)tyskland videreførtes en påbegyndt – og tiltrængt – demokratisering, som foreløbig har vist sig ganske holdbar. Om den også vil være det, når "68'erne" er væk, kan man tvivle på, men det gælder ikke kun i Tyskland. Langt ind i borgerlige kredse anerkendes, at 60'ernes bevægelse var uundgåelig. Man finder ikke så hyppigt i Tyskland den automatiske 68-bashing, som er udbredt i Danmark, og tyskerne er i reglen bedre til at skelne mellem hovedstrømmen og de vildbække, som endte f.eks. i RAF-terror i 1970'erne. "68" påvirkede hele samfundet, også de grupper, som var ligeglade eller endog imod, og opbruddet var med til at bane vejen for, at Willy Brandt kunne blive kansler og føre en fremsynet politik over for Østeuropa.

Det begyndte altså tidligere i Vesttyskland. Så da det hele nåede til Danmark, var det for mig lidt déjà vu, hvad der ikke skal forklejne noget, men kun tjene som forklaring på, at jeg ikke engagerede mig mere, end jeg gjorde. Naturligvis var jeg med, dog har jeg hverken grund til at pudse glorie eller at krybe til

korset. Men hvad det universitære angår, vil jeg fremhæve, at "68" ikke i mindste måde sigtede mod at reducere, devaluere, banalisere eller i det hele taget "lette" studierne; det var forbeholdt 70'erne. 68 handlede om at gøre studierne mere tidsvarende og undertiden om at udvide stof og pensum, i hvert fald i det forslag til ny studieordning for faget tysk, som jeg var med til at formulere. I december 1968 holdtes på Schæfergården et "Seminar om kritisk universitet" med deltagelse af yngre universitetsfolk (dengang blev vi jo alle sammen ansat) og enkelte andre. Vi – Preben Wilhjelm, Inge Henningsen, Thomas Bredsdorff, Johan Fjord Jensen, Svend Auken, Andreas Jørgensen, Ole Jensen, Ejvind Larsen, Toni Liversage og flere endnu – var fulde af optimisme. Og vi var i hvert fald enige om, at der måtte ske noget. Enigheden holdt ikke altid, men noget skete der, og det var i grunden ikke så galt!

Paris i 1968 og derefter

Ove K. Pedersen,

Journalistuddannet 1970, diplom de maitrise (master) 1974, cand. scient. pol. 1978, dr. phil. 2016, 1996-2017 professor i offentlig administration og komparativ politik først ved Aalborg Universitet, så på Københavns Universitet og til sidst i komparativ politisk økonomi på CBS; i Paris 1969-1973.

Jeg kom til Paris i juni 1968 kort efter, at General Charles de Gaulle var vendt tilbage til byen og havde genvundet magten over gaderne og ved et hastudskrevet parlamentsvalg også det absolutte flertal i parlamentet. Som 19-årig journalistelev tomlede jeg gennem Tyskland, kom ind i Frankrig via Strasbourg, fortsatte til Paris, for senere at tomle videre over Rouen og Calais til London. Jeg fulgte færtten af ungdomsoprøret, senere kaldt Maj 1968. Over et år senere flyttede Anne (min kone) og jeg til Paris, hvor vi boede og studerede de næste fire år. Vi kom til byen efter, at de Gaulle ved en folkeafstemning i april 1969 havde tabt og var gået af som præsident, og Georges Pompidou var begyndt den lange afvikling af det militære styre, der havde domineret Frankrig under Den Femte Republik. For mig drejer Paris 1968 sig mere om de 10 år, der fulgte, end selve begivenhederne fra først i maj til slutningen af juni 1968.

Paris i juni var forbavsende rolig. Selv om de fleste er enige om, at Maj 1968 var en prærevolutionær begivenhed, fandt jeg kun spor få steder i midtbyen og omkring de store bilfabrikker i udkanten. Selv overnattede jeg på en interimistisk Røde Kors station oprettet for kvæstede studenter. Det første indtryk var, hvor klassesdelt Frankrig var, og hvor store forskelle der var mellem den imperiale midtby og forstæderne, men også mellem land og by. Andens Verdenskrig kunne ses i ødelagte byer og infrastruktur. Krigen i Algeriet kunne registres i bombe-trusler og attentanter. I 1968 var Frankrig endnu ikke kommet over de to verdenskrige og var stadig påvirket af afkoloniseringsens blodige periode. Siden krigens slutning i 1944 havde Frankrig været på randen af borgerkrig. I 1968 spidsede det til endnu en gang.

Maj 1968 begyndte tidligt i maj på Nanterre Universitet i udkanten af Paris, men blussede op fra 6. maj og faldt lige så hurtigt ned fra midten af juni. Maj 1968 var en kortvarende affære. Efterspillet er det vigtigste og ændrede Frankrig for altid. Det lagde grunden til en velfærdsstat, etablering af en stor middelklasse, og ligesom i Danmark var det uddannelses-systemet, der fik til opgave at integrere unge fra arbejderklassen i en ny middelklasse. Især universiteterne kom i centrum. Men også videnskaberne, herunder samfundsvidenskaberne. 1968 skabte grobund for en ny verdensforestilling, lagde grunden til en åndelig revolution.

Jeg begyndte at studere sprogfilosofi på Vincennes og Sorbonne Universiteterne i midten af 1970. Senere fortsatte jeg på EPHE (et forskningscenter for samfunds- og humanvidenskaberne) og fulgte forelæsninger på universiteter, forskningscentre, et par af de såkaldte Grands Écolés og ved private seminarer. Jeg var 20 år, havde aldrig gået på et universitet, end ikke på et gymnasium. Det var et livschok at flytte fra en landsby på Norddjursland til det postrevolutionære Paris. De fire år ændrede alt – fra livsambitioner til spisevaner – og lagde grunden til en universitetskarriere, jeg end ikke havde drømt om, da jeg første gang tomlede ind i Paris.

Jeg var ikke den eneste. Det postrevolutionære Paris tiltrak unge fra hele verden, men især fra de tidligere kolonier i Østasien, Nordafrika og Mellemøsten, mange der ikke havde haft en jordisk chance for at blive optaget på deres nationale universiteter. Herunder undertegnede. Det var mit livs lykketræf at få tildelt det franske statslegat, at blive optaget på universitetet og derved få adgang til det største akademiske og filosofiske opbrud i moderne historie siden 1920- og 30'erne i Wien.

I et tilbageblik er der især to ting, der påvirkede min egen livsholdning og senere karriere. Det første var opgøret med sovjetkommunismen og dens lære om marxismen. Før jeg kom til Paris var jeg ikke politisk interesseret, slet ikke politisk orienteret, og havde kun det mest overfladiske indtryk af moderne europæisk historie. En realskoleeksamen fra Glesborg Centralskole gav ikke megen ballast. En journalistuddannelse lidt mere, men ikke meget.

I Paris var der ingen vej uden om. Allerede i maj havde det franske kommunistparti (PCF) søgt at afværge en revolution og dernæst at tage lederskab. I processen mistede det troværdighed og skabte uoverstigelige modsætninger til både det socialistiske venstre og det liberale centrum. Husk: Mens maj 1968 udfoldede sig i Paris, begyndte "Foråret i Prag", brutalt afsluttet ved kommunistisk invasion august samme år. Og husk: Vietnamkrigen fortsatte, endnu mere blodig og udsigtsløs end tidligere. Det var begyndelsen til enden på det næststørste, men mest indflydelsesrige kommunistparti i vesten. Det samme skete i Italien. Det var også enden på den fascination af USA, som greb Frankrig efter krigen. Opgøret var både filosofisk og politisk.

For mig blev den filosofiske del den vigtigste. Jeg sad til forelæsninger med Louis Althusser, der brød med sovjetmarxismens forestillinger om "kapitalismens iboende kræfter" og introducerede en teori om kapitalisme som politik og ideologi. Jeg gjorde det samme med Nicos Poulantzas, der indledte en forståelse af den borgerlige stat som mere end kapitalismens forlængede arm. Jeg fulgte mange som ideligt vaklede mellem klassiske marxisme og at gøre op med den ved at skabe grundlag for en socialfilosofi og politisk sociologi med vægt på kultur og ideologi. Henri Lefebvre husker jeg. Det samme med Pierre Bourdieu, Edgard Morin og den næste generation Jean Baudrillard, Étienne Balibar. Andre er stadig gode venner. Robert Boyer f.eks.

Jeg indrømmer gerne: Der var ikke meget, jeg forstod, og slet ikke hvor afgørende det var. Det fandt jeg til gengæld ud af. Universiteterne tilbød ikke bare uendeligt mange forelæsninger, debatter, intellektuelle konfrontationer. De var også arena for politisk kamp – jævnligt på liv og død. Mellem kommunister og trotskister, venstresocialister og maoister og det hele kombineret i et utal af kombinationer. Højreorienterede nationalister – også fascistiske grupperinger – blandede sig. Politiet var altid til stede i fuld kampuniform. Enhver gruppering kunne genkendes på farverne på deres styrthjelme, som de fleste bar alle vegne. Forelæsninger blev afbrudt af slagsmål, universiteter blev besat og befriet, rektorer kidnappet og i dagevis fremvist på TV, agtværdige filosoffer overfaldet, der var altid strejker og trusler om bombeattentater. Universiteterne flød med affald. Snavs krøb op af væggene. Hele afdelinger blev midlertidigt lukket på grund af tyfus. For en ung og uprøvet fra Danmark var det chokerende. Mildt sagt.

Medstuderende kom fra Paris og dets forstæder, fra de industrielle områder i Paris omegn, men især fra de tidligere kolonier. Det var en broget flok. Nogle blev politikere og ledere af fagforeninger i Frankrig. Andre tog tilbage til Afrika og deltog i den kolde krig og dens mange krige og konflikter. Andre blev masse mordere som Pol Pot i Cambodia.

Det andet, der prægede mig, var "den sproglige vending". Den franske strukturalisme havde aner tilbage til 1950'erne, hvor lingvistikken (Ferdinand de Saussure) sammen med antropologien (Claude Lévi-Strauss) blev introduceret i et opgør med det elitære universitet og dets vægt på spekulativ – metafysisk – tænkning. Den franske fænomenologi var på samme måde veletableret (Maurice Merleau-Ponty, Jean Paul Sartre, Paul Ricoeur), da Maj 1968 kastede de to mod hinanden i et voldsomt opgør mellem dem, der studerede strukturer, og fænomenologerne, der studerede selvbevidste individers ageren. Under indtryk af gadekampe og aktioner vandt fænomenologerne. Det var ikke strukturer, der kæmpede i gaderne, men subjekter. Sådan lød parolen i det mindste. For mig introducerede det for altid spørgsmålet om forholdet mellem de to – struktur og individ.

Jeg sad til forelæsninger og seminarer med strukturalisterne Michel Foucault og Roland Barthes og Jacques Lacan og

semiotikere og sprogteoretikere som A.J. Greimas og Chr. Metz. Og indrømmer gerne igen, at der var meget, der gik over hovedet på mig, ligesom jeg er sikker på, at der var mange, der ikke forstod, hvad jeg gjorde der. I processen læste jeg i døgn-drift, lærte fransk og også noget tysk (Kant, Hegel og Marx skulle læses på tysk, var kravet), åbnede hovedet for noget, der ikke før havde eksisteret, og blev for livet interesseret i den rolle sprog og diskurser og institutioner spiller for bygning og forandring af samfund og stater. Herunder fik jeg interesse for den politiske økonomi og ”Den franske reguleringsskole”, hvilket førte til mange års studier og en række internationale og nationale – publikationer, hvoraf ”Konkurrencestaten” (2011) kun er en enkelt.

Medstuderende kom fra USA og Tyskland og den franske intellektuelle elite. Nogle var allerede kendte forskere eller forfattere, andre blev det. I 1974 skrev jeg speciale om alt og mere til, bestod, fik en fransk maitrise (mastergrad), og flyttede til USA sammen med Anne. Med i kufferten (der var kun en) havde jeg 14 spørgsmål på 14 tætskrevne sider. Det første var: Hvad er et subjekt og så fremdeles: Hvad er en diskurs, en institution, en organisation, en forandring? Jeg arbejder stadig på det og har endnu ikke fundet noget endegyldigt svar.

68 oprøret: Et slag blev vundet – men selvstændigheden tabt

Christian S. Nissen,

Formand for Studenterrådet ved Københavns Universitet i 1968, cand. phil. i samfundsfag fra Københavns Universitet 1972, cand. scient. pol. fra Aarhus Universitet i 1975 og universitetslektor i 70'erne, administrerende direktør for Rigshospitalet 1991-1994, generaldirektør for Danmarks Radio 1994-2004, bestyrelsesformand på Roskilde Universitet 2008-14 og adjungeret professor i offentlig ledelse ved CBS 2006 – 2016.

”Studenteroprøret” på Københavns Universitet i ”68” var på alle måder et overraskende opgør med universitetets styreform og magtstruktur. Den 21. marts blev oprørets slogan ”Bryd professorvældet - medbestemmelse nu!” forkyndt med store sorte bogstaver på en gul gavl i Studiegården. To år senere vedtog folketinget en universitetsstyrelseslov, som mere radikalt end nogen havde forestillet sig imødekom oprørets slogan. Professorerne mistede magten, og studenterne fik sammen med det administrativt-tekniske personale en medindflydelse, der ikke havde sin lige i den internationale universitetsverden.

Det er sådan, vi husker det. Og det er den fortælling, der kom til at præge de efterfølgende års debat om universiteternes styreform i forbindelse med lovrevisionerne i 1993 og 2003, hvor ”68-sejrens” medbestemmelse gradvist blev rullet tilbage. Men den kollektive erindring om ”68-oprøret” har været så dominerende, at det næsten helt har overskygget et parallelt løbende og langt mere fundamentalt magtskifte i styringen af universiteterne. Den voksende statslige skepsis mod universiteternes styreform, som prægede den universitetspolitiske dagsorden i 1980-90'erne, var nemlig ikke alene en reaktion

mod 1970-lovens vidtstrakte medbestemmelse. Den gjorde sig allerede gældende i midten 1960'erne og var nok den egentlige drivkraft i de efterfølgende års universitetsreformer. Sat på spidsen fungerede oprørerne – og Studenterrådets taktiske efternølere, hvortil jeg selv hørte – som ”nyttige idioter” for helt andre kræfter med en ganske anden dagsorden.

Der kan være grund til lige at dvæle kort ved selve ”oprøret” i foråret 1968. Selvom det kom som en overraskelse for næsten alle, var der ikke tale om en pludselig isoleret opstandelse i Studiegården hin marts dag. Det lå nærmest i tiden med atommarcherne i årtiets begyndelse, med ”slumstormernes” aktioner og hele Vietnambevægelsen. Der var også inspiration at hente fra USA, Tyskland og Frankrig, hvor der på enkelte universiteter havde været uro med demonstrationer, besættelser og voldsomme indgreb fra universitetsledelserne og politi.

Københavns Universitets rektor, Mogens Fog, havde været på studierejse til disse universiteter for at studere fænomenet og kom hjem med den klare opfattelse, at sådanne indgreb måtte undgås næsten for en hver pris. Det er en af grundene til, at han under de psykologistuderendes besættelse af ”Psykologisk laboratorium” gik så langt ved imødekommelse af de studerendes krav om et paritetisk sammensat studienævn, at han fuldstændig kørte henover fagets professorer og var meget tæt på at blive afsat af et meget ophidset konsistorium. En anden grund vender jeg tilbage til nedenfor.

Det var også en overraskelse, at ”oprøret” bredte sig så hurtigt. Ikke bare fra psykologi til andre fagkritisk fag, men også til fag, som ingen anså for oprørske, f.eks. politstudiet. Midt under psykologernes besættelse blev der hængt plakater op i Studiegården med den manende tekst ”Skal barrikaderne rykke en etage ned? – kom til polit-møde i aften”. Økonomisk Institut holdt til i Studiegården på etagen lige under Psykologisk Laboratorium. Plakaterne var en dramaturgisk provokerende indkaldelse til et protestmøde, der førte til afsættelse af det sidende Politråd (en del af Studenterrådet) og valg af et nyt og mere ”oprørsk”.

Den slags revolter havde man ikke oplevet i Studenterrådet siden 1930'ernes stridigheder mellem kommunistiske og borgerlige studenter, hvor i øvrigt polit-studerende spillede en vigtig rolle på venstrefløjen. I det hele taget blev en væsentlig del af opstandsbølgen rettet mod Studenterrådet, som med fuld ret blev betragtet som en integreret del af det herskende universitetsregime (se bl.a. ”Øjenvidneberetninger fra begivenhederne”, Københavns Universitets jubilæumssite for 68-oprøret).

Den anden grund til, at Mogens Fog imødekom og gennemtvang de psykologistuderendes krav, var, at han brugte indførelse af paritetisk sammensatte studienævn som en rambuk mod det herskende ”professorvælde”. Først på psykologistudiet, så på hele KU og derfra videre ind på Slotsholmen. Et taktisk træk med strategisk perspektiv for de danske universiteters fremtidige styreform. Flere år før 68-oprøret var der bl.a. i forbindelse med Universitetsadministrationsudvalgets

(1962-68) arbejde opstået en voksende kløft mellem universiteternes ledelser og regeringen. Udvalgets majoritet af universitetsrektorer og professorer modsatte sig enhver tanke om styringsreformer, som reducerede deres magt og universiteternes uafhængighed. To centrale medlemmer, Mogens Fog og centraladministrationens stærke departementschef Erik Ib Schmidt, udgjorde – assisteret af repræsentanter for studerende og ”yngre lærer” – et lille, men indflydelsesrigt mindretal. Det langtrukne udvalgsarbejde og dets pauvre resultat førte til en stigende mistillid på Slotsholmen. Regering og centraladministration tvivlede simpelthen på det universitære selvstyres evne til at håndtere den voldsomme ekspansion af universiteternes undervisning og forskning, man havde i støbeskeen.

Selve Universitetsstyrelsesloven i 1970 rokkede dog ikke ved universiteternes formelle uafhængighed. Men nærmest skjult under den megen virak om medbestemmelsen lagde folketinget an til at gå i den retning. ”Planlægningen, udbygningen og driften af de højere uddannelsesinstitutioner bør foregå under central styring”, som det blev udtrykt i en folketingsbetænkning til et lovforslag (Lov nr. 263 af 4/6 1970). Fire år senere (1974) blev der med oprettelsen af ”Direktoratet for de videregående uddannelser” skabt et organisatorisk, styringsmæssigt fundament for de følgende års gradvise magtovertagelse. Ved lovrevisionerne i 1993 og 2003 blev medbestemmelsen reduceret, og selvstyret ophævet.

Siden ”68-oprøret” er universiteterne fra små akademiske enklaver, der hvilede i sig selv nærmest uden for ”lands lov og ret”, blevet til meget store, komplekse organisationer. De har hver for sig mange tusinde ansatte og 10-40.000 studerende. Til sammen modtager de ca. 30 mia. kr. om året i statsfinansiering. Det er ud fra en politisk-administrativ synsvinkel helt indlysende, at en så vigtig og stor offentlig sektor bør reguleres i overensstemmelse med det sædvanlige statslige styringsrationale. Her afledes legitimitet og beslutningskompetence af politiske mål og beslutninger (i folketing og regering) og delegeres fra toppen af forvaltningen ud igennem niveauerne i et hierarkisk system til de udførende led på universiteterne. 2003-lovens ophævelse af det kollegiale selvstyre kan derfor ses som en logisk videreførelse af de første skridt i retning af statsstyring, som blev taget af regering og folketing allerede i slutningen af 1960’erne.

Problemet er imidlertid, at denne ”normalisering” af universiteternes styring og ledelse har resulteret i en sammenblanding af tre, hver for sig relevante, men indbyrdes inkommensurable styringsrationale: Stat, marked og *akademia*, der tilsammen har skabt en styringsmæssig Bermuda-trekant. Den *statslige* styring bliver udført gennem et stadig mere finmasket net af regler, resultatkontrakter og bevillingsreguleringer, som sendes ned igennem den hierarkiske styringskæde under en forudsætning, men noget illusorisk, weberiansk loyalitet. *Markedet* rummer elementer af pragmatisk fornuft for universiteternes leverance af ydelser til et marked, hvor en vis balance mellem udbud og efterspørgsel er ønskelig. Men markedsorienterede incitamentssystemer indebærer – især når de er statslige konstruktioner – risici for suboptimering og skævvridninger, som det har vist

sig med f.eks. ”taxameter-tænkningen” og de bibliometriske målinger af forskningsindsatsen. Endelig har vi *akademia*, hvor forskningsmæssig uafhængighed (også af statsstyring) er helt afgørende. Bureaukratiske beslutningsprocesser, institutionel ledelse og statslig styring håndteres her i en beslutningskultur, som var der tale om en forskningsmæssig erkendelsesproces. Den rigtige løsning opnås gennem bredest mulig kollegial konsensus blandt akademiske fagfæller – lige indtil ny erkendelse overbeviser flertallet om, at der findes en anden og bedre løsning. Sådant er videnskabelig erkendelse blevet udviklet lige fra Oplysningstiden. Men ved ledelse af de store universiteter kommer denne kollegiale beslutningskultur til kort.

”68-oprøret” dukkede uventet op af ingenting og medførte en forbigående ravage i det gamle etablerede universitetssystem. Det styringsmæssige univers, universiteterne nu befinder sig i, har ført til et alvorligere, strukturelt problem. De ”sager”, der har været med den såkaldte ”forskningsmæssige myndighedsbetjening”, er blot meget synlige tegn på, at der er noget galt. Sat på spidsen kan man hævde, at styringen af universitetssektoren er havnet i en Bermudatrekant, hvori både politisk ansvar, akademiske principper og sund fornuft synes at forsvinde.

Artig, ung student i studenterpolitik i 1968

Peter Harder,

Stud.polit. 1967-1969, cand. mag. i engelsk og lingvistik 1977, dr.phil. 1996, fra 1999 professor i engelsk sprog ved Københavns Universitet, formand for Videnskabernes Selskabs forskningspolitiske udvalg 2008-09, suppleant til Københavns Universitets bestyrelse siden 2012.

Jeg startede som stud.polit. efteråret 1967 og kom ind i studenterrådet ved valget samme efterår. Derfor var jeg – 17 år gammel og meget langt fra at være tør bag ørerne – en del af det studenterpolitiske ”establishment” da oprøret brød ud foråret 1968. Sociologisk tilhørte jeg universitetets stampublikum – min far var overlæge og der var aldrig tvivl om at jeg skulle studere. På polit-studiet mødte jeg et velfungerende studiemiljø, med forelæsninger og holdundervisning i passende blanding. Forelæsningerne i kernefaget nationaløkonomi holdtes på min årgang af professor Nørregaard Rasmussen, der fremstod humoristisk og i det hele taget karismatisk (det var i hans storhedstid, længe før Nordisk Fjer-affæren).

Da der skulle holdes valg til studenterrådet efteråret 1967, og der ikke ligefrem var kamp om pladserne, lod jeg mig overtale til at stille op – jeg ville jo gerne være med til at tjene institutionen, ud fra et koncept om studenterrådet som ”hendes majestæts loyale opposition”.

Studenterrådet håbede dengang på at få et obligatorisk medlemskontingent, stærkt støttet af rektor Mogens Fog. Jeg gjorde en interessant erfaring om mig selv i den forbindelse. Før jeg stillede op, var jeg klart imod – men en uge efter at jeg var valgt, hørte jeg til min overraskelse mig selv argumentere for at det var nødvendigt for at Studenterrådet kunne løse sine opgaver med at repræsentere de studerendes interesser. Jeg

kunne ikke helt finde ud af om det skyldtes at jeg var blevet klogere, eller ren følgagtighed. (Det obligatoriske kontingent blev naturligvis aldrig til noget).

Jeg blev hurtigt klar over at der var en betydelig erfaringsmængde repræsenteret i rådet; flere medlemmer af persongalleriet blev senere kendt i forskellige offentlige sammenhænge (f.eks. Jørgen Estrup, bl.a. i en periode formand for den radikale folketingsgruppe, og Kjeld Lykke, bl.a. formand for Østerbro Lokalråd). Jeg satte mig til rette med åben mund og polypper og prøvede at finde ud af det hele. En stor oplevelse var en konference afholdt af polit-rådet med deltagelse bl.a. af en tjekkisk økonom som beskrev tøbruddet i forhold til doktrinær marxistisk teori i universitetsmiljøet under Dubček – få måneder før den sovjetiske invasion i Prag. Det var interessante tider på mere end én måde!

Midt i denne proces kom så studenteroprøret. Det var endnu en udfordring med hensyn til at finde ud af hvad der var op og ned – men på dette punkt delte jeg problemet med hele universitetet og hele nationen. Det mest slående for mig var i hvor høj grad oprøret tog *alle* på sengen. ”Plejer” var stendød som målestok her – her kunne man virkelig tale om ”disruption”.

Min grundlæggende indforståethed med universitetet betød at jeg som udgangspunkt var imod oprøret – var det mon ikke barbarerne og vandalerne der var ude på at nedbryde kundskabens tempel? Jeg prøvede (for at få noget at læne mit hoved til) at lokke Nørregaard Rasmussen som den professorale klippe og identifikationsfigur til at udtale sig om sagen. Hans svar markerede dels en pragmatisk afventende holdning, men gjorde også klart at han ikke var leveringsdygtig i en autoritativ holdning som jeg bare kunne downloade i mit artige studenterhoved.

Det gamle polit-råd blev så væltet og der blev udskrevet nyvalg. Ved skæbnens tilskikkelse blev jeg genvalgt som den eneste af de gamle medlemmer. Jeg fik så lejlighed til at fortsætte mine bestræbelser på at finde hoved og hale i det hele under nye omstændigheder. Den omstændighed at det var Niels Kærgård, folketingskandidat for Liberalt Centrum med en høj andel af personlige stemmer i sin Vendsyssel-kreds, der blev formand som repræsentant for de vilde og barbariske horder, var et af de forhold der krævede fortsat fortolkningsarbejde. En anden lærerig faktor var den proces hvorved hovedfigurer i det gamle studenterråd gradvis og umærkeligt dukkede op i oprørernes rækker. Christian Nissen, dengang studenterrådets formand, var en undtagelse fra umærkeligheden da han i en demonstration gik rundt med skiltet: Ned med studenterrådets pampere! Det var politisk omstillingsparathed på højt plan.

Et for mig slående træk var karakteren af de indlæg mod oprøret, som kom fra professorer (fra mange fag) som ikke havde den samme forsigtighed som Nørregaard Rasmussen. Deres fjendtlige reaktioner på studenteroprøret viste klart og tydeligt at professoruniversitetet ikke besad en overlegen indsigt i tingene, ud fra hvilken man kunne vise den oprørske ungdom

til rette med noget der bare mindede om ”det bedre arguments ejendommelige tvangløse tvang” (som Habermas siger). (En professor brugte fx en del tid på at harcelere over at en plakate havde stavet ”professor” med to f’er).

Flere nuancer blev tilføjet da oprørerne efterhånden lod sig differentiere i forskellige grupper, med nogle fagligt underfrankerede i den ene ende og udprægede plusvarianter i den anden – folk hvis argumentation imod systemets svagheder var meget svær at afvise.

Samtidig var det ikke alle plusvarianterne jeg følte mig tryk ved. Der var især to træk ved oprøret som fortsat generede mig. Det ene var den uklare sammenblanding af en ofte berettiget institutionskritik med en samfundspolitisk dagsorden, som i begyndelsen var diffust rettet imod ”det etablerede”, men efterhånden antog en mere klart marxistisk orientering. Jeg husker især min irritation over ordet ”kritisk” brugt som dækbetegnelse for et veldefineret ideologisk ståsted (en irritation som retningen ”kritisk diskursanalyse” har holdt vedlige i mig lige siden). Et eksempel på den gode brug af ordet ”kritisk” var en inspirerende analyse i ”Häftan för kritiske studier”, hvor den økonomiske grundbetragtning om grænsenyttelighed blev gennemanalyseret i konfrontation med den traditionelle værdi baseret på selvrespekt og fagstolthed, om at gøre tingene ordentligt (”Alt hvad det er værd at gøre, bør man gøre så godt man kan”). Her tilføjede den nye fagkritik en dimension der havde manglet.

En helt anden komponent, som også generede mig, var den kritik af universitetet som var baseret på ”samfundsrelevans”, i en forstand der omfattede både relativt lavpandede nyttekrav og antikapitalistisk teori. Man kunne således forsynde sig imod kravet om samfundsrelevans både ved i distraktion at glemme at kritisere kapitalismen når man skrev noget fagligt, og ved at interessere sig for emner der ikke direkte gav brød på bordet. En prominent studenteroprører erklærede senere eksplicit at man i vidt omfang havde kørt parløb med erhvervslivet i kritikken af det gammeldags universitet. I den første tid var det imidlertid svært at skille tingene ad, fordi de mest nærliggende repræsentanter for ”systemet” og ”det etablerede” (som man var imod) var professorvældet. Derfor var det progressivt at alliere sig med repræsentanter ude fra samfundet for at få krammet på professorerne – og så var det i den fase underordnet hvem det lige var man allierede sig med.

Jeg prøvede i min tid i Studenterrådet at få en artikel i studentterbladet Q med titlen ”Det frie, pseudoneutrale universitet”. Jeg startede med at indrømme at videnskaben naturligvis ikke var værdifri og neutral og reelt var en del af magtstrukturen i samfundet – men argumenterede derefter for at det ikke var en god løsning at begive sig ind på den ene eller den anden side i en politisk konfrontation: Den bedste chance for at kunne bidrage til det gode samfund var i stedet at bruge den delvise frihed man havde, til at kunne levere nogle fagligt funderede korrektiver til resten af magtstrukturen. Artiklen kom naturligvis aldrig.

Der er klare paralleller mellem klimaet den gang og den populistiske bølge de senere år. Det er tydeligst i den destruktive side: den antiautoritære strømning, herunder nedvurderingen af veletableret sagkundskab. På den konstruktive side savner man i dag i nogen grad markante paralleller til de nybrud som 68-årene gav anledning til (med gode og mindre gode ideer imellem hinanden). Det klareste eksempel på en positiv kontinuitet mellem 68 og nu er helt uden konkurrence den fortsatte kamp for ligestilling!

Skolestart 1968 - en helt normal barndom midt i omvæltningerne

Mette Wier,

Cand.polit. 1989, professor på Fødevareøkonomisk Institut 2003-2005, direktør for AKF 2005-2013, professor på RUC 2013-2014, prodekan ved Københavns Universitets samfundsvidenskabelige fakultet siden 2014.

Jeg startede i skole i Nordre Frihavnsgade på Østerbro i 1968. Når jeg tænker tilbage, var de første skoleår som en katapultisk tidsmaskine. Folk, der er yngre end mig, kan nok slet ikke forestille sig, hvor omfattende de kommende års kulturelle og sociale ændringer egentlig var. Der var en før-tid, som var årene op til 1968, og en eftertid fra starten af 1970'erne, der var som nat og dag. I midten var der en omstillingstid, der gik så hurtigt, at den var væk, før man havde set den komme.

Da jeg startede i skole, var der afstand mellem elever og lærere – og børn og voksne i det hele taget. Det var netop blevet forbudt at slå eleverne, men der var masser af skæld ud og slag i bordet med pegepinden. Kulturen var hierarkisk, og i protokolken stod ikke kun elevernes navne, men også deres fædres og disses stillinger. Undervisningen var kedelig. Man turde ikke spørge, hvis der var noget, man ikke forstod, i hvert fald ikke mere end en gang. Lærerne blev tituleret fru Dit og Dat. Vi var måske nok dus med vores lærere, men ingen børn drømte om at sige du til voksne, de ikke kendte – og slet ikke ældre mennesker. Selv ikke den rare gamle dame i lejligheden nedenunder, som man ofte besøgte, var man dus med.

Få år efter var alt det formelle fuldstændig brudt ned. Alle mennesker var dus. Vi havde venskabelig omgang med lærerne. Vi var på fornavn med dem, og de gik klædt som os. Vi var med jævne mellemrum fuldstændig ustyrlige uden, at det havde nogen som helst konsekvenser. Bordene, der før stod i klassisk opstilling, blev flyttet rundt i grupper, og pludselig havde vi noget så sjovt som "featureuge" (emneuge). Da vi kom i ottende klasse, var vi blevet så frygtløse, at vi kunne finde på at sidde på bordene og nægte at sætte os på stolene, når undervisningen begyndte. Vi drillede læreren for hans mindreværd, hvis han ikke kunne finde sig i det, og vi skrålede dansktophittet "Rør ved mig" i kor, når den lærer, vi opfattede som sexficeret, kom ind i klassen.

Da jeg startede i skolen, havde piger og drenge adskilt gymnastikundervisning i hver sin kønsspecifikke uniform og med

så forskelligt indhold, at man ikke skulle tro, det var samme fag. Da vi nåede ottende klasse, blev det mere fælles, endda så meget, at vores gymnastiklærer bestemte, at piger og drenge da sagtens kunne klæde om sammen. Og han holdt personligt opsyn med det hele.

Da jeg startede i skole, havde vi ikke afslappet tøj på. Vores tøj var ikke enkelt, der var drenge og pigetøj. T-shirts var kun noget drengene brugte som undertrøje. Det var seler, spencere, bukser og kjoler med lommer og spænder, stive sko, bluser med pynt og tunge frakker, man ikke kunne lege i. Få år senere rendte drenge og piger rundt i ens t-shirts, "cowboytøj", store tørklæder, træsko og gummisko. Det var unisex, nemt og døds-smart.

Derhjemme var vi vokset op med en hjemmegående mor og en far, der kom hjem og blev serviceret. I de følgende år blev manges forældre skilt. Mor gik nu rundt i en kæmpe Marimekko-kjole, og far havde smidt slipset og hørte Doors. I mange familier hed de ikke længere mor og far, men Hanne og Poul. Da vi var små, sad mor på sengekanten og bad aftenbøn med os. Men da vi nåede konfirmationsalderen, var der ikke nogle af os, der troede på gud længere.

Samfundet i før-tiden var klasseopdelt på en helt tydelig måde. Der var kæmpe forskel inden for ganske få kilometers afstand på tværs af Frederiksberg, Østerbro, Nørrebro og Vesterbro. Der var helt forskellige typer af indbyggere og disses sproglige udtryk, der var markante forskelle i det lokale handelsliv og i boligernes standard, i alt. Det lignede parallelle verdener, og det var det også. De unge blev slet ikke blandet på ungdomsuddannelserne i det omfang, det sker i dag. Det store flertal fik ikke videregående uddannelser, men det kom til at ændre sig.

I før-tiden blev alle borgere indplaceret i sundhedsgruppe 1 og 2, alt efter indkomst. De mere velhavende i gruppe 2 havde flere rettigheder og fik anden service hos lægen – og betalte mere. På sygehusene var der eneværelser, der ikke nødvendigvis blev fordelt efter medicinske kriterier. De udvalgte pralede med, hvordan de havde fået dem, og de skammede sig på ingen måde over det. I løbet 1970'erne blev ligebehandling og valgfrihed mellem grupperne indført, og ideen om fri og lige adgang til sundhed blev en selvfølge.

Forventningerne til os piger gik fra noget meget traditionelt til noget helt andet, noget frit og ambitiøst. Spillereglerne for vores opførsel ændrede sig radikalt. Selvfølgelig skulle vi ikke finde os i noget som helst, og selvfølgelig kunne vi blive til alt, også de jobs mænd normalt fik – mindre kunne ikke gøre det. De gamle pigedrømme om at blive model, stewardesse eller sygeplejerske havde miste magien, undtagen måske den første, men der kunne enhver se, at de naturlige forudsætninger ikke nødvendigvis var til stede. Derimod havde vi store forventninger i retning af drengejobbene. Professionel fodboldspiller? Hvorfor ikke, selvom man var begyndt at gå til fodbold for to uger siden og dårligt vidste, hvad der var op og ned på en fodboldstøvl. Videnskabsmand? Klart muligt. Murer, pilot,

politimand, direktør eller minister? Selvfølgelig. Verden lå for vores fødder.

Vi piger havde masser af frihed. Vi drak og festede, fra vi var 14 år, uden voksne. Vi gik topløse, BH'er var noget gamle damer brugte på linje med tunge guldsmykker, hat og tweed. Det gjaldt om at få sin seksuelle debut tidligt og ikke lægge sig hindringer i vejen for noget som helst. Aborten blev fri i 1973, men vi kunne slet ikke forestille os en tid, hvor den ikke havde været det. Vores forældre havde grænseløs tillid til os og så mest af alt beundrende til fra sidelinjen.

Det er tankevækkende, at vi, der grundlæggende er præget af en anden tid i vores tidlige år, i løbet af så få år kunne omstille os så voldsomt. I realiteten gik vi ind i en tidsmaskine, men vi var ikke bevidste om det. Og mest tankevækkende af alt lagde vi fuldstændig fortiden bag os. Det var som om, der aldrig havde været andet end den tid, vi var midt i. De privilegier, vi havde opnået, var så selvfølgelige for os, at vi tænkte, de ville være der for altid, og det var et spørgsmål om kort tid, før de ville omfatte hele verden. Set med nutidens øjne var vi fuldstændig moderne. Det er 50 år siden.

Stud. polit.'erne og marxistisk økonomi i 1970'erne

Carsten Koch,

Cand.polit. 1971, lektor i marxistisk økonomi ved Økonomisk Institut på Københavns Universitet 1978-82, i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd 1982-1993 (sidste år som direktør), skatteminister 1994-1998, sundhedsminister 1998-2000, direktør i Dansk Invest 2000-2008 og i LD 2009-2011.

Marx slog aldrig for alvor igennem på politstudiet. Dertil var der for mange socialdemokrater og andre mere jordnære og positivt indstillede blandt de studerende. I det hele taget var 1968 og tiden efter på polit præget af en blanding af stor entusiasme, som studenteroprøret affødte og en vis tilbageholdenhed eller "second mover"-holdning til, hvad oprøret skulle bruges til. Således fik man godt nok hængt et banner op på Studiegårdens 2. sal, hvor vi holdt til, med den faretruende tekst "Skal vi flytte barrikaden en etage ned" med henvisning til, at psykologerne (revolutionens fortrop) havde barrikaderet 3. sal, hvor de holdt til. Men på det indkaldte stormøde på polit om barrikadeflytning, blev det besluttet at afstå.

Men hvad skulle studenteroprøret på polit så føre til? Svaret var selvfølgelig: Studiereformer (som man gjorde det på mange af studierne). Og da tiden råbte på store forandringer, var der lagt op til radikale ændringer på studiet. Det altovervejende problem var imidlertid, at det prærevolutionære politstudie var et særdeles frit studie med forelæsninger på store hold, en 1. dels-eksamen og den afsluttende eksamen samt visse valgfrie politikfag og så specialet - eller som det hed den gang "den store opgave". Men hvordan ændrer man radikalt på et ret frit studium? Svaret blev - efter mange møder og forhandlinger - indførelse af hele tre årsprøver hver med sin eksamen samt mere intensiv holdundervisning og endelig en pæn forøgelse

af matematikpensum. Så meget for det omstyrrende studenteroprør på polit! Marxistisk økonomi kom ind som et valgfrit politikfag og blev frekventeret op gennem 70'erne af en række studerende, som senere viste sig kapable til både at blive bankdirektører, departementschefer, direktører i energikoncerner og pensionskasser mm.

De store stridigheder mellem de dengang herskende fraktioner blandt marxisterne (primært mellem kapitallogikerne på den ene side og de mindre exegetisk orienterede grupper på den anden) rasede også på polit. Den kapitallogiske læsning af Marx havde sit udspring især i Tyskland og var foruden af mesterens egne bidrag præget af bl.a. Hegel og blev herhjemme med stort engagement taget op på Århus Universitet, Idehistorisk Institut med Hans-Jørgen Schanz som bannerfører, på Sociologisk Institut med den såkaldte Kurasje-gruppe, og RUC fulgte også godt med. Kort fortalt bestod kapitallogikken i en meget tekstnær Marx-læsning centreret om analysen af varen, som Kapitalens første bog indledes med og som også var genstanden i forløberen for Kapitalen, *Grundrisse*. Andre Marx-fortolkninger af mindre dogmatisk karakter var der ikke plads til på de institutter. På polit var der også en del studerende, der var bjergtaget af den hegelianske Marx-læsning. Den kapitallogiske bibel var århusianeren Schanz' bog med den lidt dunkle titel: *Til rekonstruktion af kritikken af den politiske økonomis omfangslogiske status*, der trods for et vist pres fra studenterne aldrig kom ind i pensum i faget marxistisk økonomi og på det felt delte skæbne med alle andre kapitallogiske skrifter. I det hele taget blev kapitallogikken med hård hånd holdt ude fra undervisningen på polit. I stedet indgik de for økonomer mere interessante dele af Marx' arbejder som den materialistiske historieopfattelsen, elementerne af krise- og konjunkturteorien, herunder det interessante kapitale 23 fra Kapitalens 2. bog, der beskriver "den industrielle reservearmes" cykliske udvikling: Under aftagende vækst fyldes reservearmeen - dvs. de arbejdsløse - op som følge af faldende efterspørgsel efter arbejdskraft, hvilket efterhånden lægger en dæmper på lønudviklingen. Dette medfører så stigende profitabilitet, hvilket øger investeringer og arbejdskraftefterspørgsel. Det giver efterhånden anledning til en udtømming af den industrielle reservearme, som så igen giver anledning til lønpres. Efter nogen tid presser de stigende lønninger profitabiliteten med aftagende vækst og arbejdskraftefterspørgsel til følge, og en ny opfyldning af reservearmeen finder sted. Og sådan forestillede Marx sig, at kapitalismen uundgåeligt bevægede sig cyklisk. Andre tilløb til krise- og konjunkturforklaringer kan også findes rundt om i Marx' arbejder, men ingen så udfoldede som kapitel 23. Den engelske økonom og matematiker R. Goodwin har formaliseret processerne i et sæt af differentilligninger (R. Goodwin, *A growth cycle*. I: C.H. Feinstein (red.): *Socialism, capitalism and economic growth, essays presented to Maurice Dobb*. Cambridge University Press, 1967 side 54-58). I det hele taget var ambitionen hos de medarbejdere, der på Økonomisk Institut arbejdede med marxistisk økonomi (herunder ikke mindst Christian Groth, nu lektor emeritus samme sted, og som bl.a. har arbejdet videre med Goodwins cykliske vækstplæg) meget optaget af at formalisere Marx, hvor det var muligt. Det var f.eks. også

oplagt at sætte arbejdsværdilæren og pris- eller bytteværditeorien på formler – og her blev den lineære algebra et værdifuldt middel. Det hotte navn inden for dette felt var den nu afdøde japanske økonom Michio Morishima, hvis bog *Marx's Economics: A dual theory of value and growth*, 1973, var second to none på feltet. Et kendt resultat i den ikke dogmatiske Marx-fortolkning var, at arbejdsværdilæren ikke holder vand som pristeori, dvs. den nedlagte direkte og indirekte mængde arbejde i en vare kan ikke forklare det bytteforhold, varerne udveksles til. Det var en bitter pille at sluge for de troende, som lagde uendelige kræfter i at analysere varens ”værdi”.

Et tredje felt inden for formaliseringen af Marx var den herostratisk berømte tese om profitratens faldende tendens – en tese som kapitallogikerne helt ukritisk tog til sig, men som ved nærmere eftersyn heller ikke holdt vand – hverken empirisk eller teoretisk. Der var massiv modstand i de kredse mod det faktum, at tesen ikke holder. Det var for svært at sluge, da tesen jo på en meget mekanisk og simpel form varslede kapitalismens sammenbrud – endda som følge af dens egen logik (dens immanente modsætninger, som det hed) – idet den uophørlige, kapitalistiske stræben efter profit gennem stadige teknologiske ændringer bærer kimen til sin egen undergang. Problemet var, at Marx og hans epigoner implicit antog, at de tekniske fremskridt var kapitalbrugende – dvs. at produktionen i forhold til kapitalen, Y/K , falder over tid. Det teoretiske problem er imidlertid, at teknologiske fremskridt ikke systematisk kan være kapitalbrugende, da det let kan vises, at denne type ikke er konsistent med virksomhedernes maksimering af profitraten. Empirisk har det også vist sig, at kapitalbesparende teknologiske fremskridt har været fremherskende gennem historien.

Som led i opgøret med den dogmatiske Marx-eksegese skrev jeg og nogle ligesindede i 1975 bogen *Kritik af kapitallogikken* (Heine Andersen, Christian Groth, Carsten Koch og Ole Jess Olsen), der som navnet siger indeholder et frontalt opgør med væsentlige dele af kapitallogikken, herunder profitratens faldende tendens, dens statsteori og dens manglende forståelse af effektiv efterspørgsel som en væsentlig samfundsøkonomisk faktor. Som følge af vores store interesse for efterspørgselssiden og den effektive efterspørgsel blev vi til gengæld kaldt ”multiplikatorsocialister”.

Et stykke ind i 80'erne døde både kapitallogikken og senere den udogmatiske Marx-læsning stille og roligt hen. Den første som følge af de mange fejlræsonnementer og dens uanvendelighed, den anden som følge af, at de samfundsøkonomiske udfordringer (oliekriser, stagflationstendenser mm.) kaldte på nytænkning inden for den økonomiske videnskab. Heller ikke kritik af dogmatisk Marx-læsning eller præciseringer og formaliseringer af Marx kunne bruges overfor dagens aktuelle problemer. Studenterøgningen til faget aftog også mærkbart, og jeg husker tydeligt starten på en forelæsning i faget økonomisk politik, som jeg skiftede over til – bl.a. af ovennævnte grund – hvor studenterne nærmest fra den ene dag til den anden alle havde skiftet ”muleposerne” ud med attachemapper og tilsvarende outfit. Af ovennævnte grund forlod jeg i 1982

Økonomisk Institut tiltrukket af den økonomiske videnskab, som var umiddelbart anvendelig på konkrete økonomisk politiske problemstillinger, og som i udtalt grad var i centrum i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

I dag kan man vel sige, at Marx er placeret der, hvor han i den økonomiske videnskab hører hjemme, nemlig som et interessant og spændende kapitel i den økonomiske teoris historie.

Det flove svigt - ideologi og demokratiblindhed

Bertel Haarder,

Cand. scient.pol. 1970, 1975-1999 og siden 2005 medlem af Folketinget for Venstre, 1994-2001 medlem af Europaparlamentet (næstformand for parlamentet 1997-1999), minister for bl.a. undervisning, forskning, integration, kirke og kultur 1982-1993 og 2001-2016 (den længst siddende minister siden systemskiftet i 1901).

“Vi kan ikke bare sidde her og hygge, mens napalmen regner over Vietnam”. Sådan lød det fra Informations åndelige fyrtårn Ejvind Larsen, da han ved aftenkaffen slog med sin teske på koppen for at råbe os op. Det var i foråret 1969 på Baaring højskole ved et seminar for højskolelærere fra hele landet. Sådan var tidsånden blandt de intellektuelle. Det begyndte på universiteterne i foråret 1968, inspireret af studenteruroligheder i Paris og USA (på grund af Vietnam og værnepligten).

Der var også ballade på en række folkehøjskoler. Nogle steder blev skolen besat. Andre steder etablerede de ”bevidstgjorte” elever og lærere sig på en nærliggende kro og udsendte bandbuller mod forstanderen. På Askov Højskole, hvor jeg i studietiden var lærervikar sammen med bl.a. Ebbe Kløvedal (1968-69), endte det med, at næsten halvdelen af lærerne blev fyret og låsene skiftet ud! Det var i 1971 efter et voldsomt og meget dramatisk (og meget omtalt) forløb. Fyringerne blev gennemført af så skikkelige bestyrelsesmedlemmer som K.E. Løgstrup, Røde Kors-direktør Arne Fremm og tidligere statsminister Viggo Kampmann, der bidrog til løsningen ved at hjælpe de fyrede lærere med at oprette Kolding Højskole. Den ligeledes skikkelige forstander Harald Engberg-Petersen blev fyret efter kun to år i stillingen på grund af sin følgagtighed over for de ”nye folkelige bevægelser”. Den afgående forstander Knud Hansen måtte træde til igen, hvorefter han lukkede sommerskolen i 1971, hvor jeg netop var blevet fast ansat. Min kone og jeg blev så gift og tog på en lang rejse til Sydøstasien. Da vi kom hjem, var regeringen væltet. Ikke fordi den var for borgerlig, men fordi den ikke var borgerlig nok. Så begyndte jeg at skrive bøger og endte i 1975 i Folketinget, men det er en anden sag.

Det var bl.a. fremragende litterater, der pludselig så deres eget fag som en utilladelig luksus, mens verdens undertrykte var ofre for classesamfundets falske bevidsthed og indoktrinering. Det var Vietnam-krigen og en ideologisk, nymarxistisk bacille, der antændte sindene. På visse universitetsinstitutter blev forelæsninger boykottet og erstattet af gruppearbejde, hvor de studerende delte hinandens uvidenhed under ledelse af såkaldte tutorer som ideologiske indpiskere.

Den falske bevidsthed skulle bekæmpes gennem marxistisk inspirerede klassekampanalyser. Den objektive videnskab skulle betvivles for at give plads for ideologi og forudindtagne standpunkter. Når man ikke kunne være helt objektiv, var det mere tilladeligt at blæse på viden og være ensidig – i den gode sags tjeneste. Det passede fint med tendensen til at boykotte forelæsninger til fordel for gruppearbejde. Roskilde Universitetscenter RUC blev symbolet på denne tendens: ”Sandkassen i Roskilde”, som professor Jørgen S. Dich hånende kaldte RUC i sin provokerende bog ”Den herskende klasse”, hvor den gamle marxist satte de offentligt ansattes organisationer i kapitalisternes sted som arbejderklassens sande udbyttere - i medmenneskelighedens navn. Oprøret var galskab, det var aldeles ufolkeligt, men ikke desto mindre skete det i folkets navn. ”Forskning for folket” var det forløjede påskud for at se bort fra al redelighed og anstændighed. På Roskilde Universitetscenter satte Erling Olsen, MF (S), tingene på plads, da han ved en ophidset debat erklærede: ”Folket, det er ikke jer, det er os!” Underforstået: de folkevalgte.

Jeg havde selv som stud.scient.pol. og studenterrepræsentant været med til at agitere mod ”professorvældet” efter en dårlig oplevelse i det Juridiske og Økonomiske Fakultetsråd på Aarhus Universitet, hvor en færdiguddannet lærer (med fem års læreruddannelse efter realeksamen) blev nægtet optagelse, fordi han ikke havde studentereksamen! Jeg spurgte hånligt: ”Er det oldtidkundskaben, han mangler?” Og fik siden den forklaring, at universitetet jo var nødt til at værge sig mod den voldsomt stigende studentermasse. Det var før, undervisningsminister Ritt Bjerregaard fik indført adgangsbegrænsning.

I Danmark som i Frankrig blev oprørstendenserne ledsaget af borgerlige valgsejre. I Danmark fik VKR stort flertal i 1968 og dannede regering under ledelse af den radikale Hilmar Baunsgaard. Det skete efter sammenbruddet af det ”røde kabinet”, hvor udbrydere fra SF væltede S-SF-flertallet og dannede partiet Venstresocialisterne, der lå langt til venstre for kommunisterne.

Den nye radikale undervisningsminister Helge Larsen var med sin skolemesterfacon en rød klud for de oprørske. Jo større indrømmelser, han gav i den bedste mening (han var jo radikal), jo mere voksede kravene, der hurtigt førte til den absurde universitetsstyrelseslov med kollektiv (dvs. manglende) ledelse og stor indflydelse for både studerende og praktisk personale. Han blev kaldt for ”Onde Helge”, og der var rasende demonstrationer, også i Aarhus. Men under en sådan demonstration i Stakladen i Studenterhuset, blev jeg pludselig klar over, at jeg var ganske enig med ministeren. Han ville indføre forholdstalsvalg til de styrende organer, hvilket jo var sund, demokratisk logik, men det så studenterrådsflertallet som et nederdrægtigt forsøg på at splitte de studerende. Flertallet skulle besætte samtlige pladser! Det blev kaldt demokrati! Det såkaldte demokrati udfoldede sig i uendeligt lange studentermøder, hvor de selvbestaltede kommissærer lod mødet fortsætte, indtil de fik deres vilje. Det værste var dog de lærerkræfter, der sang med og legitimerede overgrebene på redelighed og objektivitet. Den flove

undskyldning var, at videnskaben alligevel ikke kunne være helt objektiv. Derfor var det i orden at blæse på redeligheden!

Det bredte sig til skolerne, hvor visse lærere så det som deres opgave at bevidstgøre børnene og forkaste den borgerlige dansk- og historieundervisning. Det førte til den elevcentrerede reformpædagogik, som forkastede ”dannesskolen” til fordel for samfundsrelevant opdragelse i demokrati og social forståelse. Historie blev til undervisning i ”samfundstyper”, der afløser hinanden (jf. den marxistiske samfundsanalyse). Dansk blev til kommunikation, og kristendomsundervisning blev til religionsorientering. Det prægede de læseplaner, der var blevet udsendt i Ritt Bjerregaards tid som undervisningsminister. Og det blev genspejlet i 70’ernes store uddannelsesplan ”U90”, hvor børnene bl.a. skulle befries for deres forældres forældede opfattelser! Da jeg selv blev undervisningsminister i 1982, nedsatte jeg straks nye læseplansudvalg, der genindsatte indholdet, det historiske og kulturelle, som kernen i fagene. På det tidspunkt var både ungdomsoprøret og nymarxismen dampet af. Tidsånden var vendt, og det lykkedes at få en dialog på tværs af gamle ideologiske skel, bl.a. på Sorø-møderne, som jeg indstiftede, og som er blevet en fast tradition lige siden.

Men var der da slet ikke noget godt ved ungdomsoprøret og alt, hvad der fulgte med det? Jo, man skal ikke glemme, at det på mange måder var en frigørelses tid. Den seksuelle frigørelse var en del af det. Også kvindernes frigørelse og ligestilling. Det globale udsyn og engagementet i, hvad der skete i fjerne lande, var i princippet positivt, selv om det også kunne give sig naive udslag som i dele af udviklingshjælpen. Det samme gælder den øgede optagethed af miljø og ressourcer, som heldigvis blev et varigt fænomen. Men miljø-engagementet blev i starten skæmmet af en utroligt naiv forestilling om, at miljø og ressourcer blev bedre varetaget af kommunistiske regimer. Det stoppede dog helt og aldeles, da Sovjet-propaganda-midlerne tørrede ud efter kommunismens sammenbrud, og offentligheden fik indblik i miljøødelæggelserne i hele Østblokken.

En anden faldgrube for miljø-aktivisterne blev nulvækst-tankegangen og ”stop verden, jeg vil af”- mentaliteten. Men bogen ”Grænser for vækst” blev modsagt af FN’s Brundtland-rapport, udarbejdet under ledelse af den tidligere norske statsminister, der tværtimod foreslog en alliance med teknologien og markedsøkonomien for at sikre bæredygtig vækst. Herhjemme skabte ”Oprør fra Midten” stor debat – blev solgt i 100.000 eksemplarer og fyldte medierne i månedsvis. Det var den radikale K. Helveg Petersen, forfatteren Villy Sørensen og DTU-professoren Niels I. Meyer, der lancerede deres vision om et decentraliseret, human ”ligevægtssamfund”, hvor kommunerne bl.a. skulle bestemme over de økonomiske investeringer for at sikre den økologiske balance. Det vakte voldsom modstand fra bl.a. forfatteren Henrik Stangerup, der kaldte ligevægtssamfundet en ”fangelejr”. Bogen var et af mange tegn på, at formynderne fra at være socialister nu var blevet miljø-aktivister. Det røde var blevet malet over med grøn farve, men essensen var den samme!

Hvad man end kan sige af godt om ungdomsoprøret, så er konklusionen undgåelig: Mange af 68'ernes protester og drømme var forvirrede, forvrøvlende, formynderiske og forblindede. Det værste var demokratiblindheden. Jeg har aldrig fattet, at så mange intelligente mennesker – landets intellektuelle elite – lod sig indfange af totalitære ideologier, der ville omforme mennesker imod deres vilje. Under indtryk af Vietnamkrigen lod de sig betage af glansbilleder fra fjerne diktaturer som formand Maos Kina, Fidel Castros Cuba, Ho Chi Minhs Vietnam og de såkaldte ”folkedemokratier” i Central- og Østeuropa. De var demokratiblinde ligesom mange intellektuelle i 30'erne, der lod sig besnære af diktatorer. De faldt for diktatorernes kontrollerede glansbilleder, som ikke kunne modsiges af kritiske medier og kritiske besøgende – hvorimod de amerikanske dårligdomme altid blev skånselsløst udstillet af de amerikanske medier, jf. Vietnamkrigen, der førte til præsident Johnsons afgang, og Watergate-skandalen, der førte til præsident Nixons afgang i vanære. Hvis jeg ikke husker forkert, gik partiet Venstresocialisterne til valg med en pjece, der på forsiden havde et billede af en albansk maskingevær-rede med teksten: ”På vagt for socialismen”! Den albanske diktator Enver Hoxa var en af de værste, og det siger ikke så lidt.

På uddannelsesstederne blev de studerendes organisationer i forbløffende grad domineret af velorganiserede ungkommunister. De var enormt velargumenterende. Nogle var skolet i Østtyskland. Andre finansieret af Sovjets hemmelige KGB. De sværmede om medierne. Danmarks Radio var inficeret. Selv det skikkelige Geografforlag udgav geografibøger, som det sovjetiske efterretningsvæsen KGB ikke kunne have skrevet bedre. Det gælder især de bøger, der var skrevet af lektor Rasmus Ole Rasmussen på Roskilde Universitetscenter (jeg har siden mødt ham på Grønland, men sagde ikke noget til ham. Hans tid var jo forbi). Uffe Ellemann fandt en af de værste i sin søns Jacobs skoletaske. Og da han gjorde mig opmærksom på det, så jeg selv efter i min egen søns taske. Der lå den! Der var bl. a. et totalt løgnagtigt kapitel om Sovjets undertrykkelse af Tjekkoslovakiet i 1948 og 1968.

Da den tjekkiske dissident Václav Havel blev præsident og kom på officielt besøg, pakkede jeg bogen ind for at give den til ham, så han kunne se, hvordan hans undertrykkere havde forblændet de intellektuelle i Danmark. Men jeg opgav det. Jeg ville ikke sværte mit land i hans øjne. Det var for flovt. Geografforlagets redaktør blev rasende, da jeg offentligt gjorde opmærksom på den propagandistiske geografibog. Han forsvarede bogen og sig selv med, at han var elev fra Zahles Seminarium i Poul Hartlings tid! Men da Muren faldt, og skællene faldt fra hans øjne, så skrøttede han hele restoplaget – netop som bogen havde vundet værdi som dokumentation for det flove intellektuelle svigt!

Flovt. Det er det mest rammende udtryk, når man vil beskrive de intellektuelles svigt efter 1968. Uanset alt det gode, man også kan sige om ungdomsoprøret.